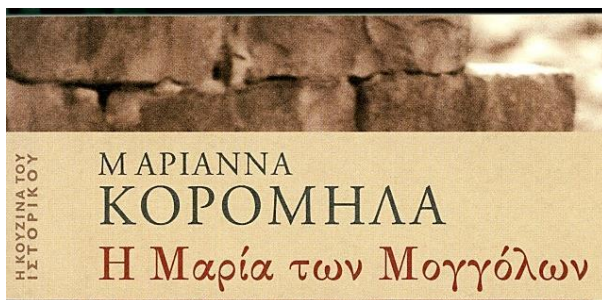

Δυο αποσπάσματα από τη *Μαρία των Μογγόλων* (εκδ. Πατάκη, 2008) από τις πολλές αναφορές που μιλούν για τη μικρασιατική Νίκαια, όπου γεννήθηκε η Μαρία, για τη Νίκαια όπου γεννήθηκε πριν από εννέα αιώνες και η Νεοελληνική εποχή – καθώς πιστεύουν πολλοί βυζαντινολόγοι, νεοελληνιστές και άλλοι ιστορικοί. Η διήγηση εδώ αρχίζει μια μέρα, περπατώντας στο δασωμένο Πήλιο...

Συνεχίζω το μέτρημα από το 1100. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι έκαναν εντέλει το Ικόνιο πρωτεύουσά τους. Οι Σταυροφόροι κατέλαβαν την Ιερουσαλήμ κι έσφαξαν αβέρτα χιλιάδες Άραβες, Μουσουλμάνους και Χριστιανούς Ορθοδόξους αδιακρίτως (πώς να διακρίνουν τέτοιες λεπτομέρειες οι ξενοφερμένοι σιδερόφρακτοι, που είχαν περπατήσει χιλιάδες χιλιόμετρα για να απελευθερώσουν τους Αγίους Τόπους από τους «Αντίχριστους Τούρκους»;

Επιταχύνω το βήμα μου καθώς πλησιάζω τον τρισάθλιο Ισαάκιο Άγγελο και τον πανάθλιο αδελφό του. Θα 'θελα να ξέρω ποια κακεντρεχής μοίρα όρισε πως οι Άγγελοι θα είναι αυτοί οι ακόλαστοι που θα διοικήσουν με τέτοιο τρόπο την Αυτοκρατορία, ώστε να την πετάξουν βορά στους Λατίνους, δεκαεννιά χρόνια μετά την ανάρρηση του πρώτου (σατανά) της δυναστείας των Αγγέλων στον θρόνο. Καλά τους τα 'ψελνε ο σεβάσμιος Μιχαήλ Ακομινάτος, αλλά η σήψη είχε φτάσει στο μη περαιτέρω. Η Δ' Σταυροφορία έχει ξεκινήσει. Άνοιξη του 1203. Οι βενετικές γαλέρες περνούν τα Δαρδανέλλια και οι Σταυροφόροι αντικρίζουν τη βασιλίδα Πόλη. «...Μάθετε ότι δεν υπήρξε άνθρωπος που να μη μείνει ασυγκίνητος, άνθρωπος

που να μην ανατριχιάσει...» γράφει στο χρονικό *Η Κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης* ο μαρεσάλης Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος, περιγράφοντας τα αισθήματα θαυμασμού και δέους της δυτικής ιπποσύνης, όταν αναδύθηκε από τα νερά της Προποντίδας το θρυλικό *Κάστρο*, η μεγαλύτερη πολιτεία του χριστιανικού κόσμου. «...Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί ότι υπάρχει μία τόσο πλούσια πόλη..., κανείς δεν θα το πίστευε αν δεν το έβλεπε με τα ίδια του τα μάτια...». Άνοιξη του 1204, λίγο μετά το Πάσχα. Οι Φράγκοι μεθοκοπάνε μέσα στην Αγία του Θεού Σοφία· οι Βενετοί λεηλατούνε το Ιερόν Παλάτιον, ξηλώνουνε πολύχρωμα μάρμαρα, αρπάζουν αρχαία αγάλματα και ιερά σκεύη, απογυμνώνουνε τον Ιππόδρομο, σκαλίζουν τους κίονες του Αγίου Πολύευκτου, για να βγάλουνε τους αμέθυστους που διανθίζουν τις λευκές επιφάνειες. Η ξεπατωμένη Βασιλεύουσα ερημώνει. Στέλνω στη Νίκαια το εκπατρισμένο αρχοντολόι, το παρακολουθώ να ανασυντάσσεται υπό το σκήπτρο του Θεόδωρου Α΄ Λάσκαρι και του Ιωάννη Γ΄ Βατάτζη.

Μετρώντας και μονολογώντας, φτάνω στα ακατοίκητα μέρη του χωριού μας, το οποίο κτίζεται ανηλεώς τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια.

Η πρώτη στάση, το χιλιοστό διακοσιοστό πεντηκοστό τρίτο βήμα, είναι το έτος γέννησης της αθέατης αλλά

πανταχού παρούσας συντρόφισσας του βίου μου. Μόνον κελαηδισμοί ακούγονται εδώ· καμιά φορά και το γρήγορο σούρσιμο κάποιας αιφνιδιασμένης σαύρας (ή μήπως οχιάς;). Πλατάνια, θυμαρίσιος αέρας, αγριαπιδιές, πικροδάφνες δίπλα στο ρυάκι. Οι παρυφές του δάσους. Ο φίλος μου ο δρυοκολάπτης παίζει με τις σκιές.

Οι εγκαταλελειμμένες καστανιές και καρυδιές, οι εγκαταλελειμμένες μηλιές, τα εγκαταλελειμμένα πλούτη του Πηλίου θυμίζουν τα αλλοτινά μπερεκέτια της εγκαταλελειμμένης πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας της Νικαίας.

Αν δεν υπήρχε αυτή η τόσο εύφορη κοιλάδα, που γυροφέρει τη λίμνη της Νίκαιας και περιβάλλεται από τα πανύψηλα όρη της Βιθυνίας, δεν ξέρω πώς θα επιδίωκαν τα μεγάλα γένη στην εξορία. Τα βοσκοτόπια, τα ποτιστικά χωράφια, τα εκτεταμένα περιβόλια, τα λιμναία και τα θαλάσσια διδάρια τούς έτρεφαν. Πολλαπλασίασαν τα ιπποφορβεία και τους αμπελώνες, καλλιέργησαν μορεόδενδρα στις υπώρειες του Ολύμπου, για να αυξήσουν την παραγωγή των μεταξωτών — το μαλλί αφθονούσε στη βιθυνιακή περιφέρεια, όπως και το μπαμπάκι, τα καλά δέρματα κι όλα τα κτηνοτροφικά προϊόντα. Η δασική ξυλεία περίσσευε, και από τις αναρίθμητες πηγές της περιοχής ανάβλυζε ιαματικό νερό. Ένας ειδυλλιακός τόπος, ιδανικός για τη φιλοξενία της εκπατρισμένης βασιλικής και πατριαρχικής αυλής.

Οι πάντες ήταν σε εγρήγορση, οι συνθήκες εκτάκτου ανάγκης τούς το επέβαλλαν, αλλά επικρατούσε κι ένας πρωτοφανέρωτος πατριωτισμός που μόνο σε καλό τους βγήκε. Το μήνυμα ήταν να φτάσουν σε επίπεδο πλήρους οικονομικής αυτάρκειας, ώστε να συντηρούν και τα πολυέξοδα στρατεύματα, ώσπου με τη βοήθεια της Οδηγήτριας να επιστρέψουν στην πόλη Της.

Οι εισαγωγές ξένων αγαθών είχαν απαγορευτεί. Ούτε το σιτάρι από τις μαυροθαλασσίτικες αποικίες της Βενετιάς χρειάζονταν ούτε, πολύ περισσότερο, τις πανάκριβες χάντρες και τις χρυσοποίκιλτες κούπες από τα βενετσιάνικα υαλουργεία. Εξάλλου, τα κεραμοποιεία της Νίκαιας είχαν κάνει μεγάλη πρόοδο στους τομείς της εφυάλωσης και της διακόσμησης. Έπρεπε να περιοριστούνε σε αυτά, για να αντεπεξέλθει το κράτος στις αυξημένες ανάγκες του. Ακόμα και η περιώνυμη βυζαντινή γραφειοκρατία είχε περιοριστεί και οι χρονοβόρες διαδικασίες είχαν απλοποιηθεί, ενώ κορυφαίοι δάσκαλοι πηγαινοέρχονταν μεταξύ Εφέσου και Νικαίας, όπου σπούδαζε το αρχοντολόι.

Σαν Το παραμύθι χωρίς όνομα ακούγονται όλα αυτά, όπου το βασιλόπουλο ξαναζωντανεύει το ταπεινωμένο κι αποκοιμισμένο κράτος — μα είναι αλήθεια ότι στη Νίκαια έγιναν πολλά και αξιοζήλευτα πράγματα. Δυστυχώς ανεπανάληπτα. Δεν άντεχε

Η ΜΑΡΙΑ ΤΩΝ ΜΟΓΓΟΛΩΝ

φαίνεται η κούτρα της ρωμαίικης αριστοκρατίας για μεγαλύτερο διάστημα. Μόνον η προσφυγιά τους συνένωσε. Τους υποχρέωσε να ανασκουμπωθούνε, να αναγνωρίσουν την αξία της βιοτεχνικής παραγωγής, να κάνουν αποδοτικότερο τον αγροτικό τομέα. Πρώτος και καλύτερος ο ίδιος ο αυτοκράτορας. Ο πανάξιος Ιωάννης Γ΄ Βατάτζης, ο οποίος, ανάμεσα στις εκστρατείες και τα τόσα άλλα κρατικά καθήκοντα, διέθετε χρόνο για να ασχοληθεί αυτοπροσώπως με τα αυτοκρατορικά κτήματα. Με τα αυγά από τους ορνιθώνες του, μάλιστα, αγόρασε διάδημα με κάμποσα πετράδια για τη σύνευνή του και της το προσέφερε σε δημόσια τελετή, εκθειάζοντας τα οφέλη που παρέχει η καλά οργανωμένη αγροτική οικονομία.

Η Μαρία γεννήθηκε ένα ή δύο χρόνια πριν αποθάνει ο καλός αυτοκράτορας Ιωάννης. Η Νίκαια μεσουρανούσε. Ο Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις όμως, που διαδέχθηκε τον πατέρα του το 1254, δεν είχε το ανάστημα του κυρ Ιωάννη. Τον ξετίναζαν οι απρόβλεπτες και βαριάς μορφής κρίσεις επιληψίας, του έσπαγαν το ηθικό, τον εξέθεταν στο στράτευμα και στον λαό, του προξενούσαν ανασφάλειες, καχυποψίες, ζήλια και μοχθηρία, κι ύστερα ξέσπαγε την οργή του στις πλάτες της αριστοκρατίας, για τον περιορισμό της οποίας είχε λάβει δραστηκότητα και άκρως ενοχλητικά μέτρα. Άλλες φορές πάλι,

κατέφευγε στα βιβλία του και τη θείκη παρηγοριά. «Καταιγίς με χειμάζει των συμφορών, Δέσποινα, και των λυπηρών τρικυμίας καταποντίζουσι...».

Βαρύ το στέμμα σε αδύναμο σώμα, προδομένο από τις καταραμένες κρίσεις. Φαντάζομαι πως ύστερα από ένα γερό σμπαράλιασμα θα έχασε σε τέτοιο βαθμό τον έλεγχο του, ώστε να διατάξει δύο ροπαλοφόρους της φρουράς του να χτυπήσουν ανηλεώς τον Γεώργιο Ακροπολίτη, εξευτελίζοντάς τον μπροστά στην αυτοκρατορική συνοδεία. Το θύμα δεν ήταν μόνον ανώτερος αξιωματούχος της αυλής, αλλά είχε διατελέσει επί χρόνια παιδαγωγός του Θεόδωρου, ο οποίος επαναλάμβανε συχνά πόσα χρωστάει στον μεγάλο δάσκαλο. Και να πώς του ανταπέδωσε τις χάρες της παιδείας, ένα βράδυ στο στρατόπεδο που είχανε στήσει στη Βόρεια Θράκη, περιμένοντας να τους παραδώσουν οι Βούλγαροι την καστρόπολη Τζέπαινα. Ήταν 6 Αυγούστου του 1256. Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Το περιστατικό το διηγείται λεπτομερώς ο ίδιος ο Ακροπολίτης, στη *Χρονική Συγγραφή* του, όπου εκθειάζει τον αντίπαλο του Λάσκαρι και σφετεριστή του στέμματος Μιχαήλ Παλαιολόγο. Ούτε δύο χρόνια δεν πέρασαν από εκείνη την έξαρση του έξαλλου θυμού, όταν ο βαριά άρρωστος αυτοκράτορας, εξαντλημένος και σκελετωμένος, ζήτησε να ενδυθεί το μοναχικό σχήμα και να εξομολογηθεί τα κρίματά του «σαν άνθρωπος με γενναία και μεγαλόψυχη καρδιά»

γράφει ο Ακροπολίτης. «Βλέψον ιλέω όμματί σου, και επίσκεψαι την κάκωσιν, ην έχω· και δεινών συμφορών και βλάβης και κινδύνων και πειρασμών με λύτρωσαι, αμετρήτω σου ελέει...». Λυτρώθηκε τον Αύγουστο του 1258, στα τριάντα έξι του χρόνια.

Όταν συνειδητοποίησα ότι σε αυτόν τον τυραννισμένο τύραννο οφείλουμε τον Μεγάλο Παρακλητικό, τον ξαναδιάβασα με ιδιαίτερη προσοχή. «Ακολουθία του Μεγάλου Παρακλητικού Κανόνος εις την Υπεραγίαν Θεοτόκον, Ποίημα του βασιλέως Θεοδώρου Δούκα του Λασκάρεως» γράφει ο Συνέκδημος. Με συγκινεί βαθύτατα η σύνδεση αυτού του κορυφαίου εκκλησιαστικού έργου με ένα συγκεκριμένο και γνωστό πρόσωπο. Τους ανθρώπους αναζητώ πίσω από τα ονόματα, τα αξιώματα, τα φλάμπουρα, τα τείχη, τα μνημεία, τα καλλιτεχνικά επιτεύγματα, τα κείμενα, τα γεγονότα. «Εκύκλωσαν αι του βίου με ζάλαι, ώσπερ μέλισσαι κηρίον... Σε την αγνήν, Σε την Παρθένον και άσπιλον, μόνην φέρω, τείχος απροσμάχητον, καταφυγήν, σκέπην κραταιάν...». Αυτές οι ζάλες, οι κακώσεις, οι κίνδυνοι και οι πειρασμοί ευθύνονται για τη δική μου ολόψυχη εμπλοκή στα τεκταινόμενα της ιστορίας. Ο σπαραγμός ενός τραγικού εστεμμένου, που εξομοιώνεται με έναν οποιονδήποτε πάσχοντα, δημιουργεί τους δεσμούς με τον δικό μου κόσμο, τον έσω και τον έξω. Πέρα από ιστορικές μελέτες, επιστημονικές ερμηνείες και ρασοφορεμένες

μεγαλοστομίες, κάθε χρόνο, το πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου, ο ταπεινός δούλος του Θεού ψαλμωδεί ανάμεσά μας.

Ο ήλιος ανέβηκε πάνω από τα δέντρα, ο δρυοκολάπτης σίγησε. Οι τύφεις αντικαθιστούν τις σκιές. Με τα μάτια στη Νίκαια, θγαίνω από το δάσος και κατεβαίνω με γρήγορο βήμα προς το χωριό. Στο εξοχικό καλντερίμι είναι αδύνατον να τρέξεις, κανείς δεν φροντίζει πια τα μονοπάτια (κι ας δόθηκαν ευρωπαϊκά κονδύλια για την αποκατάστασή τους). Σε πολλά σημεία η βλάστηση, τα νερά και οι ρίζες έχουν διαβρώσει τα αρμολογημένα αγκωνάρια. Η παλαιά κατασκευή είναι έργο αξιοθαύμαστης τέχνης – κανείς δεν τα δίνει σημασία πια αυτά.

Μεσημέριασε. Στο τσιμεντένιο αυλάκι έξω από το σπίτι λιάζεται ένα φίδι. Στον κήπο αερίζονται τα δρύινα βαρέλια. Ο Στέλιος καθάρισε το κελάρι και κάνει τις τελευταίες ετοιμασίες για το πάτημα του σταφυλιού. Τον ειδοποίησαν από τη Νέα Αγχίαλο ότι σε δυο τρεις ημέρες θα τρυγήσουν. Αρκεί να μη βρέξει.

Τα πεσμένα μούρα έχουν βάψει τις πλάκες γύρω από τη μουριά. Φέτος δεν τα μαζέψαμε. Βαριόμασταν τα διαδικαστικά κι αναβάλλαμε συνέχεια το πανηγυράκι. Θέλουν μεγάλη υπομονή και λάτρα τα δέντρα

«PARIS, C'EST FINI»

..... οι παραδοσιακοί έμποροι, τα ποίμνια που διασχίζουν ακατοίκητες εκτάσεις μέχρι το τέρμα του ορίζοντα. Ο ντόπιος έγινε μοντέρνος καταναλωτής με τα όλα του και την τριτοκοσμική ξιपाσιά του. Ο ξένος έγινε παντού τουρίστας και η τουριστική βιομηχανία αποδείχθηκε η πιο ύπουλη μορφή βίας.

Λυπάμαι που είδα το τέλος. Χαίρομαι όμως που τα πρόλαβα λίγο πριν από το τέλος. Σαν εκείνη τη λησμονημένη Νίκαια, έναν ακόμα τόπο για τον οποίο μου πρωτομίλησε ο Κωνσταντινουπολίτης ιστοριοδίφης Ακύλας Μήλλας, προτρέποντάς με να την επισκεφθώ. «Τα πάντα βρίσκονται στη θέση τους πίσω από τα τείχη, μα και μόνον τα τείχη να δεις φτάνει. Είναι απίστευτη η βυζαντινή όψη αυτής της πολιτείας. Τρέχα όσο είναι καιρός, πριν αρχίσει η ανοικοδόμηση».

İznik, Μάιος του 1982. Μόλις 195 χιλιόμετρα απόσταση από την Πόλη. Ανθισμένα οπωροφόρα, μικρά λιβάδια, μπαχτσέδες, ένα ερειπωμένο υδραγωγείο πνιγμένο στους κισσούς και στα θάμνα, λαχανόκηποι. Δεν υπάρχει ούτε ένα οίκημα έξω από τα επιβλητικά τείχη. Ο οχυρωματικός περίβολος ατόφιος. Θεμελιώσεις ελληνιστικές, προσθήκες ρωμαϊκές, ανωδομή βυζαντινή, μεγαλόπρεπες πύλες με εντοιχισμένα ανάγλυφα, βυζαντινές επιγραφές και χαράγμα-

τα παντού. Ψυχή γύρω. Ο Ακύλας είχε δίκιο. Ούτε σε παραμύθια δεν επιδιώνει τέτοια ατμόσφαιρα.

Η πολιτεία είναι άφαντη. Πρέπει να διαβείς την τριπλή πύλη και να ακολουθήσεις την κεντρική οδό για να τη βρεις. Ο πρασινογάλαζος μιναρές πίσω από τις λεύκες ανήκει σε ένα από τα αρχαιότερα τεμένη της πρώιμης Οθωμανικής περιόδου. Η Νίκαια, των δύο Οικουμενικών Συνόδων, είναι η δεύτερη πόλη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που κατακτήθηκε από τον Ορχάν γκαζί, τον γιο του Οσμάν, ιδρυτή της δυναστείας των Οσμανλιδών-Οθωμανών. Μάταια αντιστάθηκαν οι πολιορκημένοι από τον Μάρτιο του 1329 έως τις 2 Μαρτίου του 1331. Οι Παλαιολόγοι είχαν αφήσει προ καιρού τη Μικρασία στη μοίρα της και η πόλη ζούσε αποκλεισμένη στα τείχη της από το 1302. Οι Οθωμανοί ξεπάτωσαν τους αμπελώνες, κατέλαβαν τα κάστρα στον Σαγγάριο και κατέστρεφαν συστηματικά την ύπαιθρο, ώσπου να πέσουν η μία μετά την άλλη οι οχυρωμένες πόλεις της Βιθυνίας. Προύσα, Νίκαια, Νικομήδεια.

Ο αέρας φέρνει υγρασία από τη λίμνη. Σιδεράδικα, ξυλουργεία και μικρομάγαζα έχουν καταλάβει την απλωσιά που άφηναν άλλοτε οι στοές ανάμεσα στις κιονοστοιχίες και τα καταστήματα κατά μήκος των δύο κεντρικών δρόμων, οι οποίοι διασταυρώνονται μπροστά στην Αγία Σοφία. Ο τρίκλιτος βυζαντινός ναός, σαν ανοιγμένο στρείδι, δεν είναι επισκέψιμος.

«PARIS, C'EST FINI»

«Τίποτα δεν είναι πιο φοβερό από το χιόνι που πέφτει σε ναό» λέει ο αγιογράφος Αντρέι Ρουμπλιόφ στο κινηματογραφικό αριστούργημα του Ταρκόφσκι. Μα, όπως για την πυρπόληση του Βλαντιμίρ, η ευθύνη βαραίνει περισσότερο τους ίδιους τους Ρώσους απ' ό,τι τους Μογγόλους, έτσι και στη Νίκαια. Όταν μπήκε ο ελληνικός στρατός το 1921, ανατίναξε σημαντικά οθωμανικά μνημεία και βεβήλωσε τζαμιά. Η βυζαντινή μητρόπολη είχε σωθεί μέχρι τότε, επειδή είχε μετατραπεί πριν από αιώνες σε μουσουλμανικό τέμενος — δίχως να υποστεί σοβαρές αλλοιώσεις το κτίσμα. Ο μιναρές της όμως ερέθισε τους Ελλαδίτες εισβολείς κι έτσι το ιερότερο σημάδι της πόλης έπεσε θύμα εκτεταμένων βανδαλισμών. Τον επόμενο χρόνο, όταν έσπασε το μέτωπο του Σαγγάριου και τα ελληνικά στρατεύματα εγκατέλειψαν τις εφήμερες κτήσεις τους, οι νικητές Τούρκοι απάντησαν στην ιεροσυλία με ιεροσυλία. Τα τελευταία χριστιανικά μνημεία της Νίκαιας, βυζαντινά και νεότερα, καταστράφηκαν 591 χρόνια μετά την άλωση της πόλης από τους Οθωμανούς Τούρκους. Ήταν τέλη Αυγούστου του 1922. Για «το χιόνι που πέφτει» στο ασκεπές κουφάρι της Αγίας Σοφίας ευθύνεται, λοιπόν, η δική μας παλικάροσύνη, η δική μας άγνοια κι όλες οι παιδικές αρρώστιες του ελλαδισμού.

Προσκεκλημένη των τζανταρμάδων, πίνω τσάι στο Αστυνομικό Τμήμα. Είναι ευγενικοί, δείχνουν

Η ΜΑΡΙΑ ΤΩΝ ΜΟΓΓΟΛΩΝ

απορημένοι για την παρουσία μου στο Ιζνίκ —το οποίο δεν διαθέτει ούτε ένα μαγειρείο ανοιχτό—, αλλά είναι αδύνατον να ανταλλάξουμε έστω μία λέξη. (Τόσα χρόνια πηγαινοέρχομαι στην Τουρκία και τουρκικά ακόμα να μάθω.) Ήθελα να τους ζητήσω να μου δείξουνε την περιοχή των ξακουστών κεραμουργείων, από όπου βγήκανε τα τουρκουάζ και τα σκουροπράσινα τσινιά που κάλυψαν τα τζαμιά της Προύσας, αλλά και τα τσαγαλιά, τα μελιτζανιά, τα ανεπανάληπτα ντοματιά που κάλυψαν τα τζαμιά της Πόλης με τουλίπες, ντάλιες και χρυσάνθεμα. Θα ρωτήσω την επόμενη φορά. Με τράταραν και δεύτερο τσάι κι ύστερα άρχισαν τα γκιουλέ γκιουλέ, καλό δρόμο και να μας ξανάρθετε.

Πεινούσα σαν λύκος, δεν έβλεπα την ώρα να πάω στην Προύσα. Έφυγα από τη γενέτειρα της Μαρίας δίχως να σκεφτώ καθόλου την αθώα παιδούλα. Τον πατέρα της, ναι, τον σκεφτόμουν. Είχε κι αυτός γεννηθεί σε αυτή την παραλίμνια προσωρινή πρωτεύουσα, το 1224 ή '25, ήταν δηλαδή κατά επτά χρόνια νεότερος του Χουλαγκού. Ομορφάντρας, από αριστοκρατική γενιά, έξυπνος, χαρισματικός, επιρρεπής στις απολαύσεις του έρωτα, καιροσκόπος. Ανήλθε γρήγορα στη στρατιωτική ιεραρχία της Νικαίας, τέθηκε στην υπηρεσία του πανάξιου Ιωάννη Γ' Βατάτζη κι έγινε ο λαμπρότερος στρατηγός του, μολονότι ποτέ δεν τον εμπιστεύτηκε απόλυτα ο σώφρων Ιωάννης.

Υπηρέτησε και τον γιο τού Ιωάννη, τον Θεόδωρο Β΄ Λάσκαρι, με τον οποίο ήρθε επανειλημμένα σε ανοιχτή ρήξη. Ήταν συγγενείς και περίπου συνομήλικοι, αλλά οι χαρακτήρες τους ήταν εντελώς διαφορετικοί. Και το παρουσιαστικό τους. Και οι επιδιώξεις τους. Εξάλλου, ο εσωστρεφής Θεόδωρος ήταν δέσμιος της μοίρας του, ενώ ο γοητευτικός Μιχαήλ δέσμιος των υπέρμετρων φιλοδοξιών του. Κατηγορήθηκε για προδοσία, γλίτωσε τη δοκιμασία του πυρακτωμένου σιδήρου με ένα καταπληκτικό ευφυολόγημα, κι ύστερα πήγε για ένα φεγγάρι στον σουλτάνο του Ικονίου, τον Καϊκαούση Β΄. Εκεί, τέθηκε επικεφαλής των χριστιανικών στρατευμάτων που είχαν προσλάβει οι Σελτζούκοι του Ρουμ, όταν πλέον το μικρασιατικό Σουλτανάτο ήταν φόρου υποτελής στους Μογγόλους. Ο απελπισμένος Καϊκαούσης είχε ήδη συμμαχήσει με τη Νίκαια, για να αντιμετωπίσει τη μέγιστη απειλή — δίχως να του περνάει από τον νου ότι σε λίγο θα έπεφτε γονατιστός να προσκυνάει τον χαν Χουλαγκού, εκλιπαρώντας έλεος, κι ύστερα θα ζητούσε άσυλο στα βυζαντινά εδάφη, για να σωθεί από τους Μογγόλους επικυρίαρχους. Την κατάλληλη στιγμή, ο στρατηγός Μιχαήλ Παλαιολόγος επέστρεψε στη γενέθλια πόλη, περιμένοντας τον θάνατο του αυτοκράτορα. Οι αυξανόμενες κρίσεις επιληψίας είχαν εξουθενώσει τον αντίπαλό του.

Αύγουστο του 1258, ο ταλαιπωρημένος Θεόδωρος

Λάσκαρις παρέδωσε το πνεύμα. Με την υποστήριξη των δυσारेστημένων μελών της αριστοκρατίας, ο Μιχαήλ, δολοπλόκος πρώτης γραμμής, έβαλε αμέσως ανθρώπους του να ξεπαστρέψουν τον Γεώργιο Μουζάλωνα, ο οποίος εκτελούσε χρέη αντιβασιλέως, επειδή ο διάδοχος, ο Ιωάννης Λάσκαρις, ήταν μόλις οκτώ ετών και χρειαζόταν κηδεμονία. Το φριχτό έγκλημα πήρε τη μορφή ομαδικής λύσσας. Το μανιασμένο πλήθος δεν σεβάστηκε ούτε τον ιερό χώρο του μοναστηριού όπου βρισκόταν ο Μουζάλων· κατακρεούργησαν και τον αδελφό του, έγιναν αποτρόπαια πράγματα, αλλά ο ηθικός αυτουργός δεν βρισκόταν εκεί. Αμέσως μετά, υπερσκέλισε το ατυχές μειράκιον και, τρεις μήνες αργότερα, ο στρατός τον ανέβαζε σε μία ασπίδα (κατάλοιπο της παράδοσης των ρωμαϊκών λεγεώνων), για να τον αναγορεύσει συναυτοκράτορα.

Η στέψη του σφετεριστή ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων, που συντάραξαν τη Νίκαια κι έφτασαν μέχρι την τσαρική αυλή της Βουλγαρίας, όπου η τσαρίνα Ειρήνη, αδελφή του παραγκωνισμένου Ιωάννη Δ΄ Λάσκαρι, σήκωσε γη και ουρανό, για να αποκατασταθεί το παιδόπουλο. Ακόμα και προς τους Ταταρομογγόλους της Χρυσής Ορδής στράφηκε η Βουλγαρία, ζητώντας την τιμωρία του σφετεριστή. Μα ούτε ο Χάρος δεν λυπήθηκε τον μικρό Ιωάννη. Ο Μιχαήλ Η΄ διέταξε να τον φυλακίσουν. Αργότερα τον τύφλωσε

και τον ξαπόστειλε σε κάτι κτήματα στον Εύξεινο, για να περάσει το υπόλοιπο της μαύρης του ζωής.

Όλα τα έκανε ο αήθης Παλαιολόγος κι όλα τούτα συγχώρησαν, αργά ή γρήγορα, γιατί σε αυτόν έλαχε η δόξα να μπει θριαμβευτής στην Κωνσταντινούπολη, πενήντα και επτά συναπτά έτη μετά την κατάληψή της από τους Φράγκους της Δ΄ Σταυροφορίας και τους Βενετούς του άπληστου δόγη Ντάντολο. Αυτό και μόνον έφτανε. Για τους Βυζαντινούς, ο σφετεριστής ήταν ο «νέος Κωνσταντίνος». Αλλά στην πολύμορφη και όλως εξαιρετική αυτή προσωπικότητα η Αυτοκρατορία δεν χρωστούσε μόνο την επιστροφή στη Βασιλεύουσα και την ανασύσταση της ρημαγμένης πρωτεύουσας. Ένα χρόνο αργότερα, ο Μιχαήλ έφερε στο κράτος τέσσερα από τα κάστρα του φραγκοβενετοκρατούμενου Μοριά. Τη Μάινα, τον Μιστρά, το Γεράκι και τον απόρθητο βράχο της Μονεμβασίας. Έτσι, στην άλλη άκρη του (λατινοελληνικού) Αιγαίου δημιουργήθηκε το Δεσποτάτο του Μορέως το 1262.

..... Στην Πύλη της Λεύκης

Η ΚΟΥΖΙΝΑ ΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

ΜΑΡΙΑΝΝΑ
ΚΟΡΟΜΗΛΛΑ

Η Μαρία των Μογγόλων

27^Η ΧΙΛΙΑΔΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΛΑΤΑΚΗ

